

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА

УДК 347

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.6.1>

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КОНСТРУКЦІЇ ПРИМІРНОГО ДОГОВОРУ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Абрамчук Дмитро Віталійович,аспірант юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету

Стаття присвячена аналізу етапів становлення і розвитку конструкції примірного договору на українських землях. Виокремлено шість періодів становлення конструкції примірного договору на теренах України, які характеризуються певними особливостями, зумовленими специфікою того чи іншого історичного періоду та законодавчими підходами до правового впорядкування договірних відносин.

Період розвитку договірного права впродовж існування Київської Русі та Галицько-Волинського князівства (IX–XIV ст.) пов'язаний із прийняттям найдавнішої пам'ятки вітчизняного нормотворення, Руської Правди, яка хоч і закріплювала формальні вказівки для укладення договорів цивільно-правового характеру, проте не містила законодавчих вимог щодо необхідності дотримання їх письмової форми.

Період розвитку вітчизняного договірного права під час перебування українських земель у складі Великого Князівства Литовського характеризувався відходом від усної форми укладення договорів і закріпленням вимог до письмової форми окремих видів договірних конструкцій, зокрема за зразковими (типовими) формулами, що дає змогу говорити про початок формування концепції зразкового (типового, примірного) договору у вітчизняному цивільному праві.

Період розвитку договірного права на території Гетьманщини характеризувався письмовим оформленням договорів, а також необхідністю виконання майбутніми контрагентами встановлених формул для набуття їхніми домовленостями юридичної чинності, що свідчить про подальший розвиток концепції примірності договорів.

Період розвитку договірного права під час перебування українських земель у складі Австрійської та Австро-Угорської імперій пов'язаний насамперед із прийняттям та введенням в дію Цивільного кодексу Східної Галичини 1797 р. Він містив тенденції відходу від формалізованості процесу укладення договорів та утвердження принципу *pacta sunt servanda*, який ліквідував залежність чинності цивільно-правового зобов'язання від певної форми договору. Крім того, кодекс вперше на українських землях задекларував принцип свободи договору, що свідчить про послаблення розвитку концепції примірних договорів.

Період розвитку договірного права під час перебування України у складі Радянського Союзу характеризувався запровадженням адміністративно-командних методів управління та тотальним втручанням держави у приватноправову сферу. Жоден із кодифікованих актів цивільного законодавства того часу не декларував принцип свободи договору, натомість кожен із них передбачав необхідність дотримання письмової форми для багатьох цивільно-правових конструкцій. Вперше на законодавчому рівні знайшли своє закріплення моделі примірного та типового договорів.

Період розвитку договірного права після прийняття ЦК та ГК України характеризується побудовою приватноправових відносин на засадах юридичної рівності, вільного волевиявлення, майнової самостійності їх учасників. Закріплений у нормах ЦК України принцип свободи договору забезпечив фізичним та юридичним особам максимально вільне волевиявлення при вступі у договірні правовідносини, виборі контрагента та формуванні змісту

договору. Між тим концепція зразкових договорів не тільки не втратила своєї актуальності, а й знайшла своє відображення у положеннях кодифікованих актів, спрямованих на впорядкування цивільних правовідносин.

Ключові слова: цивільно-правовий договір, примірний договір, типовий договір, укладання договору, форма договору, зобов'язальні правовідносини, принцип свободи договору.

Abramchuk Dmytro. Peculiarities of establishment and development of the construction of the exemplary agreement in Ukraine

The article is devoted to the analysis of the stages of formation and development of the construction of a model contract on Ukrainian lands. There are six periods of formation of the concept of model contracts in Ukraine, which are characterized by certain features due to the specifics of a particular historical period and legislative approaches to the legal regulation of contractual relations.

The period of development of contract law during the existence of Kyivan Rus' and the Galicia-Volyn principality (IX–XIV centuries) is associated with the adoption of the oldest document of national law-making, *Rus'ka Pravda*, which, although established formal guidelines for the conclusion of contracts of civil law, but did not contain legal requirements for the need to comply with their written form.

The period of development of domestic contract law during the stay of Ukrainian lands in the Grand Duchy of Lithuania was characterized by a departure from the oral form of contracts and the consolidation of written requirements for certain types of contract structures, including exemplary (typical) formulas, which allows to talk about the concept of model contract in domestic civil law.

The period of development of contract law in the Hetmanate was characterized by written contracts, as well as the need for future counterparties to implement the established formulas for their agreements to enter into force, which indicates the further development of the concept of exemplary contracts.

The period of development of contract law during the stay of Ukrainian lands in the Austrian and Austro-Hungarian empires is associated primarily with the adoption and enactment of the Civil Code of Eastern Galicia in 1797. It was characterized by tendencies to move away from the formalization of the process of concluding contracts and the adoption of the principle of *pacta sunt servanda*, which eliminated the dependence of the civil obligation on a particular form of contract. In addition, the Code for the first time in the Ukrainian lands declared the principle of freedom of contract, which indicates a weakening of the concept of exemplary civil contracts.

The period of development of contract law during Ukraine's membership in the Soviet Union was characterized by the introduction of administrative-command methods of management and total state intervention in the private sphere. None of the codified acts of civil law – neither the Civil Code of the USSR 1922 nor the Civil Code of the USSR 1963 – declared the principle of freedom of contract, but each of them provided for the need to comply with the written form for many civil law structures. In addition, for the first time at the legislative level the models of exemplary contracts have found their consolidation, given that there is every reason to believe that in the Soviet period a modern understanding of the concept of model (exemplary) contract was formed as a document of recommendation approved by the competent authorities to apply it for concluding a civil contract in a particular area of legal relations.

The period of development of contract law after entry into force of the Civil Code of Ukraine and the Commercial Code of Ukraine in 2004 is characterized by the construction of private legal relations on the basis of legal equality, free will, property independence of their participants. The principle of freedom of contract enshrined in the norms of the Civil Code of Ukraine ensured that individuals and legal entities express their freedom of will as freely as possible when entering into contractual legal relations, choosing a contractor and forming the content of the contract. Meanwhile, the concept of exemplary agreements not only hasn't lost its relevance, but also is reflected in the provisions of codified acts aimed at streamlining civil relations.

Key words: civil legal contract, exemplary contract, standard contract, conclusion of contract, form of contract, binding legal relations, principle of freedom of contract.

Конструкція примірного договору знаходить своє нормативне закріплення у чинному законодавстві України, проте положень, присвячених юридичній деталізації його природи, об'єктивно недостатньо для усвідомлення і сприйняття примірного договору як абсолютно унікального інструменту правового впорядкування цивільних відносин. Не сприяє розумінню його сутності й відсутність комплексних фундаментальних наукових праць, присвячених вивченню специфіки примірних договорів в Україні. Ці фактори у комплексі зумовлюють потребу в дослідженні становлення і розвитку конструкції примірного договору у вітчизняному законодавстві.

Появу типових, примірних та інших цивільно-правових договорів зразкового характеру пов'язують з обмеженням принципу свободи договору шляхом застосування стандартних проформ договору. Договори, які обмежували свободу вибору договірних умов для однієї з його сторін, названі німецькими юристами «продиктованими», з'явилися в Європі вже в кінці XIX століття [1, с. 150].

З приводу виникнення та розвитку відносин щодо застосування примірного договору необхідно зазначити, що вказане мало свої особливості. Дослідження цього питання варто розпочати з аналізу норм найдавнішої пам'ятки давньоукраїнського права, а саме Руської Правди. Договори за Руською Правдою мали назву «ряд» і уклалися, як правило, на торзі в усній формі та в присутності свідків або митника. Про письмову форму договорів у документі не згадується. Перші письмові договори купівлі-продажу землі, що дійшли до нас, уклалися у Новгороді. У Київській Русі найбільш поширеними вважались такі види договорів: купівля-продаж, позика, міна, поклажа, особисте наймання тощо [2]. Отже, у Київській Русі укладення письмових договорів ще не набуло поширення у зв'язку із вкрай низьким рівнем писемності населення, з огляду на що було б хибним говорити про зразковий характер договорів цивільно-правового характеру. Водночас тогочасною визначальною їхньою рисою, так само, як і в європейських країнах, була необхідність дотримання учасниками договірних

відносин встановлених звичаями обрядів під загрозою недійсності договорів.

Після розпаду Руської держави й занепаду Галицько-Волинського князівства, на початку XV ст. утворилася нова держава – Велике князівство Литовське, Руське та Жемайтійське. Правове регулювання зобов'язально-договірних відносин на українських землях здійснювалося спочатку на основі звичаєвого права, Руської Правди та статутів Великого князівства Литовського 1529, 1566, 1588 рр. З усіх трьох статутів Великого князівства Литовського саме Статут 1588 р. був найдосконалішим [3, с. 5].

У XVI ст. вже починає складатися традиція письмового оформлення угод. Так, був передбачений обов'язковий письмовий запис за борговим зобов'язанням на суму понад 10 копійок. Особливого оформлення вимагали угоди з нерухомим майном. Зокрема, закон регламентував не тільки обов'язкову письмову форму щодо операцій із землею, але і зобов'язував реєструвати такі угоди в судових актових книгах. У цей період з'являються відповідні формули оформлення зобов'язань. Із вказаного робимо висновок, що основною тенденцією розвитку договірних правовідносин на українських землях у період Середньовіччя стала зміна нормативних підходів до оформлення цивільно-правових договорів, що проявлялось у відході від усної форми укладення договорів і закріпленні вимог до письмової форми окремих видів договірних конструкцій, у тому числі за зразковими (типовими) формулами. Вказане у свою чергу дає змогу стверджувати про початок формування концепції зразкового (типового, примірного) договору у вітчизняному цивільному праві.

Подальший етап становлення конструкції примірного договору пов'язаний із виникненням невеличких козацьких містечок, на базі яких утворилася Запорізька Січ. Аналіз історичної літератури свідчить про те, що укладення різноманітних договірних конструкцій також характеризувалось наявністю певних формул. Так, у часи Гетьманщини договір купівлі-продажу передбачав його запис в урядових книгах, якщо предметом такого договору була нерухомість. Продавець передусім повинен був сам написати й підписати

«купчу», яку потім слід було затвердити підписами «запрошених на то людей добрих, двох або трьох віри достойної, жильців тутешніх»; вони ж мали бути присутніми під час продажу. У разі неможливості продавця чи свідків підписати угоду (неграмотність чи фізичні вади) вони повинні були знайти осіб, які зробили б це за них. Після підписання «купчої» продавець повинен був «оголосити лист» про продаж майна «у присутності урядових персон», а ті вписати в міські книги «слово в слово» й надати сторонам угоди витяг, скріплений підписами й печаткою. Своєю чергою договір позики реалізовувався у двох формах: усній (для дрібних позик) і письмовій (для позик, сума яких перевищувала 12 руб.) [4, с. 117–118]. Водночас у переважній більшості договірні правовідносини регламентувалися нормами звичаєвого права.

Неабиякий інтерес у контексті дослідження генези розвитку примірних договорів на історичних українських землях викликає договірне право Гетьманщини, яке отримало доволі детальне правове регулювання завдяки розробленню і фактичному застосуванню на території Лівобережної України «Прав, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. Як зазначають джерела, значна частина норм цього проекту збірника законів була присвячена саме впорядкуванню зобов'язальних правовідносин. Зокрема, можна виділити договірні зобов'язання, які структурувалися у чотири групи: договори про передачу майна у власність («продажа», «купля», «выкупка», «дар»); про передачу майна у користування («наем», «откуп»); про надання послуг («займ», «поклажа»); окремо виділяються договори, що укладаються на ярмарках, торгах («контракты купеческие») [5]. Отже, можна стверджувати про доволі прогресивний характер «Прав, за якими судиться малоросійський народ» з тих підстав, що практично вперше на законодавчому рівні здійснено систематизацію цивільно-правових договорів. Крім того, неабияке значення надавалося і їх оформленню, адже вимоги щодо форми договору вважалися одними з найважливіших умов чинності цивільно-правових договорів.

Отже, із вказаного робимо висновок,

що із розробленням проекту зводу законів під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ» зобов'язальні правовідносини на території українського Лівобережжя отримали доволі детальну регламентацію, незважаючи на те, що офіційного прийняття цього збірника так і не відбулось. Особливого значення у порівнянні з попереднім історичним періодом українського Середньовіччя набули письмове оформлення договорів, а також необхідність виконання потенційними контрагентами встановлених формул для набуття домовленостями юридичної чинності, що, безумовно, свідчить про подальший розвиток концепції примірності договорів.

Ще одним актом цивільного законодавства, який також відіграв важливу роль у процесі історичного становлення вітчизняного договірного права, є Цивільний кодекс Східної Галичини, розроблений у 1790–1797 рр. та уведений в дію на території коронного краю 1797 року. Цей кодифікований акт став одним із перших зразкових цивільних кодифікацій не тільки на території Європи, а й у цілому світі. Аналіз положень Цивільного кодексу Східної Галичини 1797 року дає змогу зробити висновок про те, що правовому регулюванню договірних правовідносин тогочасним законодавцем було присвячено чимало уваги. Зокрема, значний інтерес становить глава I частини III кодексу «Про договори взагалі». Незважаючи на те, що кодекс не містив легального визначення поняття цивільно-правового договору, доволі детально регламентувалися питання, пов'язані із самим процесом укладення договорів та їх оформленням. Важливими в контексті нашого дослідження є положення кодексу, вміщені у п. 26–27. Так, згідно з п. 26, для зобов'язання немає значення, укладений договір усно чи письмово, на суді чи поза ним. П. 27 визначав, що якщо сторони домовились про укладення договору письмово, до моменту підписання він презюмується неукладеним. При цьому проставлення печатки не є суттєвим і необхідним [6, с. 333, 341].

Із вказаного робимо висновок, що підходи до правового регулювання договірних відносин, закріплені у Цивільному кодексі Східної Галичини 1797 р., відповідали загальним тенденціям розвитку

договірному праву, визначених у цивільних кодексах європейських країн епохи Нового Часу. Це і відхід від надмірних формальних вимог до укладення цивільно-правових договорів, і утвердження принципу *pacta sunt servanda*, який ліквідував залежність чинності цивільно-правового зобов'язання від певної форми укладення договору, і декларування принципу свободи договору як можливості вільно обирати і форму договору, і його зміст. Це, безумовно, вказує на послаблення ознаки примірності цивільно-правових договорів на українській території, де діяв Цивільний кодекс Східної Галичини, і знову ж таки свідчить про найбільш важливу закономірність розвитку концепції примірних договорів – чим вищим є рівень свободи договору, тим нижчим є рівень примірності договорів як втручання держави в особі законодавця у процес формування їх змісту та укладення.

Наступний історичний період розвитку договірному праву і формування підходів до правового регулювання договірних правовідносин пов'язаний із перебуванням України у складі Радянського Союзу. Запровадивши у 1921 р. на території РРФСР нову економічну політику (далі – НЕП), влада намагалась адаптувати до нових соціально-економічних реалій і цивільне законодавство, у зв'язку із чим було розроблено і прийнято спочатку Цивільний кодекс РРФСР 1922 р., а згодом і Цивільний кодекс УССР (далі – ЦК УССР 1922 р.), який став рецепцією першого.

Аналіз норм вказаного кодифікованого акту свідчить про те, що правовому регулюванню зобов'язальних правовідносин законодавець присвятив доволі значну увагу, що загалом не видається дивним, адже цього вимагали умови становлення та розвитку нових ринкових відносин, для яких роль цивільно-правових зобов'язань була пріоритетною. У структурі зобов'язального права чільне місце займали саме цивільно-правові договори, при чому ЦК УССР 1922 р. досить детально регламентував порядок їх укладання. Задекларовані в положеннях кодексу доволі низький рівень свободи договору, необхідність суворого дотримання вимог щодо форми договорів, а також недійсність договорів у зв'язку з порушенням цих

та інших вимог, пов'язаних з їх оформленням, зумовили формування сприятливих на той час умов для втручання держави у сферу приватноправових відносин шляхом надання процесу укладення цивільно-правових договорів характеру надмірного формалізму.

Як наслідок, у 1937 р. було розроблено та прийнято перший в історії права України примірний договір. Так, абз. 4 ст. 153 ЦК УССР 1922 р. визначалось, що договори про здачу громадянам в наймання будинків, належних місцевим Радам, з жилою площею не більшою за 60 кв. м треба укладати відповідно до примірного договору, затвердженого Радою Народних Комісарів Союзу РСР, і обов'язково, під страхом недійсності цих договорів, посвідчувати їх нотаріальним порядком [7]. Крім того, знаходимо й Примірний договір машинно-тракторної станції з колгоспами, що був прийнятий Економічною Радою при Раднаркомі Союзу РСР 5 березня 1938 р. [8]. При цьому ані визначення поняття, ані жодних кваліфікуючих ознак примірних договорів тогочасне цивільне законодавство не містило, так само, як і поняття типового договору, що у свою чергу свідчить про те, що офіційне закріплення конструкції примірного договору відбулося раніше за закріплення конструкції типового договору.

Натомість наступний кодифікований акт цивільного законодавства – Цивільний кодекс УРСР 1963 р. (далі – ЦК УРСР 1963 р.) – навпаки, присвятив окрему увагу типовим договорам, проте положень щодо примірних договорів не містив. Так, у ст. 255 ЦК УРСР 1963 р. йшлося про типові договори контракції, у ст. 273 – про окремі типові договори побутового прокату, у ст. 503 – про типові авторські договори тощо. З огляду на вказане варто погодитись із Д.П. Вівчарук, що в радянський період утвердилось класичне розуміння конструкції типового договору як відповідного нормативно-правового акта, який визначав для сторін зміст тих чи інших видів договорів [9, с. 19].

Водночас конструкція примірного договору також знаходила своє відображення у тогочасному законодавстві. Так, 19 листопада 1987 р. Державним комітетом Ради Міністрів СРСР було прийнято Положення

про договори на створення (передачу) науково-технічної продукції, яке містило розроблений однойменний примірний договір [10]. 24 грудня 1990 р. Міністерством юстиції СРСР було прийнято Примірний договір продажу майна державних підприємств, установ і організацій юридичним особам [11]. Незадовго до проголошення незалежності України, 27 червня 1991 р. Державним комітетом з винаходів та відкриттів при ДКНТ СРСР було затверджено Примірний договір між радянськими громадянами та/або юридичними особами про продаж/купівлю виключної ліцензії на використання винаходу на території СРСР [12]. Крім того, навіть у перехідний період, після здобуття нашою державою незалежності, однак до затвердження кодифікованого акту цивільного законодавства України, 23 грудня 1993 р. було прийнято Закон України «Про авторське право і суміжні права», ч. 4 ст. 33 якого передбачала, що відповідні відомства і творчі спілки можуть розробляти примірні авторські договори (зразки авторських договорів).

Із зазначеного вбачається, що, незважаючи на відсутність правового закріплення примірного договору в положеннях цивільного законодавства, зокрема, ЦК УРСР 1963 р., досліджувана договірною конструкція все ж знаходила своє застосування для впорядкування відносин цивільно-правового характеру. Крім того, є всі підстави стверджувати, що саме у радянський період сформувалося сучасне розуміння концепції примірного (зразкового) договору як документа рекомендаційного характеру, затвердженого компетентними органами, для використання його при укладенні цивільно-правового договору у тій чи іншій сфері суспільних відносин.

Наступний етап розвитку правового регулювання цивільних, зокрема й договірних, правовідносин пов'язаний зі здобуттям Україною незалежності та початком формування власної вітчизняної правової системи. Водночас, тоді як галузеве законодавство поповнювалось новими нормативно-правовими актами, які приймалися через необхідність упорядкування суспільних відносин, що розвивалися доволі динамічно, сфера цивільно-правового регулювання протягом тривалого

часу характеризувалася відсутністю осучасненого, відповідного рівню розвитку цивільних правовідносин законодавства, здатного забезпечити їх належне правове регулювання, адже чинним залишався ЦК УРСР 1963 р. І тільки зі вступом у дію 1 січня 2004 р. Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) розпочався сучасний етап розвитку приватноправових відносин на засадах юридичної рівності, вільного волевиявлення, майнової самостійності їх учасників. Закріплений у ст. 3 ЦК України принцип свободи договору забезпечив фізичним та юридичним особам максимально вільне волевиявлення при вступі у договірні правовідносини, виборі контрагента та формуванні змісту договору. А проте, концепція зразкових договорів не тільки не втратила своєї актуальності, а й знайшла своє відображення у нормах кодифікованих актів, спрямованих на впорядкування цивільних правовідносин. Так, ст. 630 ЦК України закріплює можливість суб'єктів при укладенні договорів визначати їхні умови відповідно до типових умов договорів певного виду. Натомість ч. 4 ст. 179 ГК України пропонує поняття типового договору як договору, затвердженого Кабінетом Міністрів України, чи у випадках, передбачених законом, іншим державним органом або органом державної влади, коли сторони не можуть відступати від змісту типового договору, але мають право конкретизувати його умови. Щодо примірних договорів, то положень ЦК України щодо врегулювання правовідносин, опосередковуваних такою договірною конструкцією, немає, однак вони вміщені у ч. 4 ст. 179 ГК України, згідно з якою примірним є договір, рекомендований органом управління суб'єктам господарювання для використання при укладенні ними договорів, коли сторони мають право за взаємною згодою змінювати окремі умови, передбачені примірним договором, або доповнювати його зміст. Крім того, ч. 2 вказаної статті визначає, що суб'єктами, які можуть рекомендувати суб'єктам господарювання орієнтовні умови господарських договорів (примірні договори), є Кабінет Міністрів України, уповноважені ним або законом органи виконавчої влади, державні органи та органи державної влади.

Підсумовуючи, варто наголосити, що процес становлення та розвитку конструкції примірних договорів на теренах України характеризується певними особливостями, зумовленими специфікою того чи іншого історичного періоду та законодавчими підходами до правового впорядкування договірних відносин. З урахуванням вказаного вище, є всі підстави стверджувати, що ознака примірності була властива процесу укладання цивільно-правових договорів впродовж усіх історичних етапів розвитку договірних правовідносин на українських землях. А проте, впродовж доволі тривалого часу примірність полягала в закріпленні у правових джерелах

вимог до укладення тих чи інших договірних конструкцій, що виражалися в необхідності дотримання потенційними контрагентами як відповідної форми договору та вчинення певних дій переважно обрядово-звичаєвого характеру, так і законодавчо встановленого змісту договору під загрозою його нечинності. Натомість сучасне розуміння концепції примірного договору сформувалося лише у ХХ ст. як результат обмеження принципу свободи договору, необхідність чого обумовлювалася спробами законодавця захистити економічно слабшу сторону договірного правовідношення та запобігти розвитку монополізаційних процесів економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Иоффе О.С. Цивилистическая доктрина империализма. *Гражданское право. Избранные труды по гражданскому праву*. Москва, 2000. С. 150.
2. Блажівська О.Є. Особливості цивільно-правового регулювання майнових відносин за Руською Правдою. Університетські наукові записки. 2013. № 4. С. 117–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2013_4_15 (дата звернення: 21.10.2021).
3. Нелін О. Правове регулювання зобов'язальних відносин на українських землях (IX–XIX ст.). *Юридична Україна*. 2014. № 7. С. 5.
4. Буша Н.Д. До питання становлення і розвитку цивільного права України в Х – першій половині XIX ст. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 5. С. 117–118.
5. Блажівська О.Є. Новели речового, зобов'язального та спадкового права в Правах, за якими судиться малоросійський народ. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 1. С. 25–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_1_7 (дата звернення: 26.10.2021).
6. Гражданский кодекс Восточной Галиции 1797 г. *Codex civilis pro Galicia orientali anni MDCCXCVII* / Пер. с лат. А. Гужвы; Под. ред. О. Кутателадзе, В. Зубаря. Москва: Статут; Одесса, 2013. С. 333, 341.
7. Збірник законів і розпоряджень УРСР 1938 р. № 29. Ст. 119.
8. Примерный договор машинно-тракторной станции с колхозами. Принят Экономическим Советом при Совнаркомом Союза ССР 5 марта 1938 г. // «Справочник советского работника», Госполитиздат, 1939 г. URL: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/245857-primernyy-dogovor-mashinno-traktornoy-stantsii-s-kolhozami-prinyat-ekonomicheskim-sovetom-pri-sovnarkome-soyuza-ssr-5-marta-1938-g> (дата звернення: 01.11.2021).
9. Вівчарук Д.П. Типовий договір у цивільному праві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2016. С. 19.
10. Положение о договорах на создание (передачу) научно-технической продукции, утвержденное постановлением Государственного комитета СССР по науке и технике от 19 ноября 1987 г. № 435. Соголасовано с Госпланом СССР, Минфином СССР, Госкомцен СССР, Госарбитражем СССР № 435 от 19 ноября 1987 г. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0435400-87#Text> (дата звернення: 02.11.2021).
11. Примерный договор продажи имущества государственных предприятий, учреждений и организаций юридическим лицам от 24 декабря 1990 г. № vd901224. Подготовлен по поручению Правительства СССР Минюстом СССР совместно с Минфином СССР, Госпланом СССР, Госарбитражем СССР, а также Союзом арендаторов и предпринимателей СССР). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002400-90#Text> (дата звернення: 02.11.2021).
12. Примерный договор между советскими гражданами и/или юридическими лицами о продаже/покупке исключительной лицензии на использование изобретения на территории СССР. Утвержден постановлением Госкомизобретений от 27 июня 1991 года № 5(11). URL: <https://docs.cntd.ru/document/901757794/titles /2ASAGE8> (дата звернення: 02.11.2021).